

SZABÓ IMRE

A polgári peres eljárás hatékonysága

I. A pertartam-kutatás aktualitása

2006 tavaszán hunyt el – igen fiatalon – Gáspárdy László egyetemi tanár, a hazai és európai eljárásjog-tudomány kiválósága. Már 1989-ben megjelent munkájában alapos elemzését adta a polgári perekhez kapcsolható elvárási igényeknek az időtényezőt vizsgálva.¹ „A perek kisebb-nagyobb hányadának régóta és sokhelyütt felpanaszolt hosszú futamideje ördögi ebként szívósan követi történelmi útján az igazságszolgáltatás Faustját. Örökös felbukkanása arra ösztönöz, hogy újra meg újra a hívatlan kísérő szemébe nézzünk, sőt arról gondolkodjunk és gondoskodjunk, miként lehetne megszabadulni tőle”.²

Gáspárdy professzor 1984-ben azt a megállapítást tette, hogy a magyar polgári per – nemzetközi összehasonlításban – nem hosszabb, mint az európai átlag. Azzal a megjegyzéssel, hogy ebben benne van a hazai perállomány java részének *egyszerűsége*, alacsony *perértéke*, az *egyfokú* rendes perorvoslati rendszer és a *bírói kar* hagyományosan magas terhelhetősége.

Úgy vélem e mutatók közül a 90-es évektől lényegesen megváltozott a perállomány összetétele: megszorodtak a bonyolult és a nagy perértékű ügyek. A másik két tényező nem változott.

Gáspárdynak *a perek tartamát befolyásoló tényezőket* rendszerező logikája szerint az alábbiakat kell szemügyre vennünk:

1. külső tényezők, amelyek között lényeges szerep jut olyan objektív okoknak, mint a népességszám alakulása, az általános gazdasági és társadalmi állapotoknak (gazdasági helyzet, általános fizetési fegyelem, a családok helyzete stb.), a szubjektív okok között olyanok, mint a sérelemtudat és ennek jogi konfliktusként való megfogalmazása, illetve a bírósági ítéletek végrehajthatóságába vetett bizalom.

E megállapítások most is helytállóak. Bizonyos arányeltolódások persze vannak. A társadalomban jelenlévő gazdasági érdekek csoportosulások, összefonódások pl. oda vezettek, hogy megítélésem szerint pl. a közbeszerzési eljárásokban a döntőbi-

¹ GÁSPÁRDY LÁSZLÓ: *A polgári per idődimenziója*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.

² GÁSPÁRDY: i. m. 7. p.

zottsági eljárások lényegében a gazdasági verseny színtereivé váltak és nem a valós jogi érdeksérelem orvoslása a tét.

2. *belső okok*, amelyek körében a bíróság, a felek és más „epizodisták” (szakértők, tanúk stb. – a kifejezést Novák Istvántól kölcsönzöm) magatartása említhető.

Úgy vélem, nem elhanyagolható, hogy a perrendi szabályok adta vagy megkívánta lehetőségek és kötelezettségek között, milyen perlekedési hajlandóságot mutatnak a felek, köztük milyen interperszonális kapcsolatok állnak fenn, a bíróság mennyire akar az igazságig hatolni, vagy éppen mennyire akar eleget tenni a befejezési kényszernek.

A fél (és képviselője) pertaktikáját is megszabja, hogy tudja-e tételezni a bíróság ítéletét vagy egy kiszámíthatatlan bírói gyakorlat miatt (figyelve, hogy a bíró milyen irányban vezeti a tárgyalást, mit forszíroz és mivel nem foglalkozik), taktikusan kívánja csöpögtetni bizonyítékait és jogi érveit.

Nem mindegy, hogy a szakértők megtartják-e a határidőket, véleményük teljes vagy kiegészítésre szorul, a tanúk megjelennek-e a tárgyaláson, van-e bennük tanúzási hajlam stb. Milyenek a bírói eljárás körülményei, az épületek infrastruktúrája, stb.? Együtt kell-e a tanúknak, szakértőknek várakozni a felekkel, szenvedve utóbbiak megvető pillantásaitól, közbeszólásaitól stb.? E témát Kengyel kiválóan feldolgozta.³

E tárgyi feltételeken túl, nagyon lényeges, hogy milyen a bírósági dolgozók személyi összetétele, mert ez meghatározhatja a jogi szabályozást is, hogy mit lehet (kell) a bíró kezén hagyni, mit végezhetnek a titkárok és ügyintézők, mit a bírósági hivatali apparátus.

3. *jogi-normatív okok* között – szigorúan az eljárásjog nézőpontjából – olyanokat kell említenünk, mint amilyen a felek rendelkezési jogának terjedelme, anyagi és eljárási jogaik tekintetében. Mikor és mennyiben módosíthatják keresetüket, kérelmeiket, milyen jogorvoslati lehetőségekkel élhetnek?

Akár a felek, akár a bíróság oldaláról nézve, vannak-e olyan előírások, amelyek a határidők megtartására ösztönöznek (vagy elmulasztásuk miatt presszionálnak). Ha igen, be vannak-e azok tartva, ily módon kiszámíthatóvá válik-e adott per várható befejezésének ideje? Miként vannak ezek perrendileg szabályozva?

II. A perhatékonyság mint alapelv

A perhatékonyságról célszerű úgy beszélni, hogy először tisztázzuk, milyen pert tekintենék elméletileg hatékonynak.

A polgári per nem önmagáért, önmagában létező. A köznapok nyelvén úgy fogalmazhatjuk meg, hogy akkor kerül rá sor, ha a fél (legalábbis a felperes biztosan)

³ KENGYEL MIKLÓS: *A tanúbizonyítás a polgári perben*. Budapest, 1988.

úgy érzi, hogy valamely őt megillető (azaz ténylegesen létező vagy csak általa annak gondolt, tehát szubjektíve mindenképpen létezőnek gondolt) jogát külső (azaz bírósági) segítséggel kell érvényesítenie, mert a kötelezett nem teljesít. És e kényszerítéshez hívja segítségül a jogot, azaz a jogszabályt, amire követelését (jogát) alapítja, illetve azt az eszközt, aki e kényszerít számára biztosítja, azaz első lépcsőben az igazságszolgáltatás gépezetét, azaz ügyvédet, bírót. Számára a „hatékonyság” azt jelenti, hogy érvényesíteni tudta jogát, azaz számára az igazságot kiszolgáltatták. Tehát az eredményesség jelenti a jog érvényre juttatását és ezen érvényre juttatás hogyanját. Tehát az igazságszolgáltatás: „szolgáltatás”, amit a legtöbb esetben az ügyfélnek vagy a társadalomnak, meg kell fizetni. Ebben a vetületben pedig már a társadalomnak sem mindegy, hogy e szolgáltatás eredményes, azaz hatékony-e? Itt a megítélés alapját az képezi, hogy mibe kerül a szolgáltatás és elégedett-e az ügyfél (az egyes és a sok, azaz a társadalom).

A magyar társadalomra is sokáig az volt jellemző, hogy a joghoz jutás biztos letéteményese csak és kizárólag a bíróság lehet. Újabb keletű felfogás, hogy *alternatív lehetőségek is* rendelkezésre állhatnak, hogy mindenki hozzájuthasson az őt megillető joghoz.

Ebben a felfogásban (az általánosság szintjén) tehát azt mondhatjuk, hogy elsődlegesen „a jog hatékonyságáról” kell beszélni. Előre kell bocsátanom, hogy eleve nem értek egyet az olyan megfogalmazásokkal, hogy valami „jogos, de nem erkölcsös”. Ha az erkölcs (azaz az általános társadalmi elvárás, vélekedés) a helyén van, akkor az, ami erkölcstelen, nem lehet jogos sem!

Tehát a jog (mint totális teljesség) hatékonysága nem jelenthet mást, mint a jogszabályok teljes körének hatékonyságát. Ez a hatékonyság pedig nem más, „mint érvényesülésük tényleges eredménye és ama társadalmi célok közti viszony, amelynek elérésére megalkották őket”.⁴ Visegrády és Csizmadia megállapították, hogy a jog hatékonysága *jogi és társadalmi hatékonyságból* tevődik össze. Feltárták, hogy a jog hatékonysága esetében nem az egyes jogszabály, hanem a *jogrendszer hatékonyságáról kell beszélni, benne a jogágak és a jogintézmények hatékonyságáról*.

Nagyon leegyszerűsítve: bármilyen jól legyen is konstruálva a polgári per, ha az anyagi jogszabály nem jó, nem lehet hatékony (szubjektíve az egyén, de a társadalom szempontjából sem) a polgári per.

Külön probléma, hogy a 90-es rendszerváltozást követő jogállam-építés közepette a magyar jogalkotás „törvénygyárrá” vált. Érthető ez a túlbiztosítás a megelőző rendszer rossz tapasztalataiból kiindulva, de az azért már mégis abszurd, hogy pl. törvényt kellett alkotni a műtrágyák százalékos nitrogéntartalmáról, stb. Az ilyen megoldások szinte lehetetlen helyzetbe hozzák a *jogalkalmazókat* is, ha eligazodni kívánnak a törvény-dömpingben.

A jogalkotás mellett azonban figyelembe kell vennünk, hogy olyan kihívásokkal találkozunk a *joggyakorlat* is, amelyekkel még a közelmúltban sem kellett (vagy

⁴ VISEGRÁDY – CSIZMADIA: A jog hatékonysága és hatásvizsgálata. *Magyar Jog*, 2005/11. 663. p.

nem ilyen mértékben) számolnia: pl. házaló kereskedés, csomagküldő szolgálatok, franchise, kartell viszonyok, ingatlanközvetítői tevékenység, factoring, lízing stb.).

Amennyiben valamely jogszabály vagy jogintézmény, esetleg a polgári per hatásait („hatékonyágát”) kezdjük vizsgálni, két irányból kell közelítenünk:

1. előzetes hatásvizsgálatot kell végezni, hogy egy tervezett változtatásnak milyen következményei lehetnek. Itt sokszor nem hagyatkozhatunk másra, mint *becslésekre*, illetve az esetleges *külföldi tapasztalatok* elemzésére.

Jelenlegi meglátásom szerint a bírósági statisztikák számai azt mutatják, hogy a 2003. január 1-jén hatályba lépett hatásköri változtatások esetében a jogalkotó nem megfelelően mérte fel a négyszintű bírósági rendszerhez igazodó ügymegosztást. Mára már igazolódott, hogy az ítéletábrák „nem rogyadoznak” az ügyérkezés alatt, ugyanakkor a megyei bíróságok (különösen a Fővárosi Bíróság) ügyhátraléka tovább emelkedik.

2. utólagos hatásvizsgálatot kell végezni, hogy ténylegesen milyen következményei lettek a jogszabály-változtatásnak.

Úgy tűnik, hogy alapvetően elhibázott a vagyoni jogi perekre öntött 5.000.000 Ft-os értékhatár, a helyi bíróságok és a megyei bíróságok közötti hatásköri elhatárolásnál. A megyei (és főleg a fővárosi) bíróságoknál keletkezett (vagy nem csökkenő, illetve stagnáló) elsőfokú ügyhátralékot jelentő ügyek fele e perkategóriában jelentkezik. Márpedig e perek esetében semmilyen egyéb szempont nem indokolja az értékhatár megvonását, mintsem, hogy ennek alapján kerüljenek az ügyek elosztásra. Semmivel sem kell nagyobb felkészültség egy 4 milliós számlakövetelés elbírálásához, mintha 40 millióról szólna a per. Látható tehát, hogy nálunk ez a megoldás önmagában nem üdvözítő vagy legalábbis mellélőttünk az értékhatár meghatározásánál.

Mielőtt újabb koncepciózus szabályozásba kezdenénk, szükséges eldönteni a szabályozási technikát. Megítélésem szerint (egyetértve Visegrádyval), sokkal *hasznosabbak a szankcionáló (tiltó) szabályozásoknál a premizáló (ösztönző) szabályozások*. Ebből a szempontból nagy jelentősége van annak, hogy vizsgáljuk meg, mi mennyibe kerülhet és mennyi lehet annak a haszna. Rövid távon és hosszú távon. Költségvetésileg és egyénekre lebontva.

Nem hiszem, hogy 50–60 vagy akár 100 bíró munkába állítása és fizetése társadalmilag nagyobb terhet jelenthetne, minthogy komoly *gazdasági kihatású* perek nyomán kell a vitázó feleknek a késedelmesen kiszolgáltató ítéletek hátrányos következményeit viselni. [Azt már csak halovány érvként említem, hogy a strasbourgi bíróság is elmarasztalhatja az államot kártérítésben, illetve, hogy a bíróságok ellen a Pp. 2. § (3) bekezdése alapján indított kártérítési perek száma is jelentős, 2005-ben érkezett 183, befejeztek 178-at és folyamatban maradt 78.] De a hosszú per hátrányos az államra is, hiszen (láttuk a költségvetési teher bemutatásánál) mindvégig finanszíroznia kell „szolgáltató szervét”, a bíróságot. Ugyanakkor a per szereplői is kiesnek a gazdasági munkából, amíg ügyükkel vannak elfoglalva

(előkészítő utána járások, konzultáció az ügyvéddel, megjelenések a bíróságon stb.).

A közvetlen és közvetett, kimutatható és ki nem mutatható gazdasági hátrányokon túl, a hosszú per lélektanilag is hátrányos. Habscheid írta, hogy a per „*patologikus állapotnak*” tekinthető.

A polgári pertől az egyik fontos társadalmi elvárás, hatékonysági elvárás is, hogy *javuljon az állampolgárok jogrend iránti elkötelezettsége*. E követelmény teljesítésének sok összetevője van, néhányat mégis megemlítenék:

1. *érthető* jogszabály-szövegezés;
2. a *médiumok szerepe*, amelyről jelenleg a leglesújtóbb a véleményem. Tudom, hogy a sok „névtelen” állampolgár ügyében hozott jó ítéletek tömkelegével sem lehet az adásban, újságban pótolni egy ismert személyiség peréről szóló tudósítást. De óvakodni kellene az egyoldalú, prejudikáló beállításoktól.
3. javítani kell a joghoz jutás megkönnyítésének *alternatíváit*, pl. polgári per – mediáció – választottbírótság, Vigyázni kell azonban az elvárásokkal. A szokások, beidegződések és elvárások nem változtathatók meg egyszerre. Számolni kell azzal, hogy ez csak hosszabb folyamat eredménye lehet.
4. akik arra rászorulnak, gyors és méltányos eljárásban részesüljenek *költségkedvezményekben*, ha azonban alaptalanul pereskednek, viseljék az akár terhes *költségkövetkezményeket* is.

Tehát óvni attól, hogy a hatékonyságot egyetlen dimenzióban vizsgáljuk (lásd: gyorsaság). Ez egy sokdimenziós kérdés, vannak gazdasági, jogi, s mint láttuk még társadalomlélektani aspektusai is. Az ügyek befejezésének időtartama mellett nagyon fontos kérdés, hogy milyen az állampolgároknak *az eljárásokról alkotott képe*. Ezt a képet nagyban befolyásolja a jogalkalmazó szervek kultúrája is (nem csak a jogi kulturáltsága!), de különös módon hat erre a képre az oktatási rendszer (általános és jogi egyaránt), a média (talán a legmeghatározóbban!?) stb.

III. Pertartam-vizsgálat – akárcsak példálózva (Európában és itthon)

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyságban az ügyvédi munkadíj nincs korlátozva és az ügyvédek óradíjban számolnak. Ez nyilvánvalóan arra inspirálja őket, hogy az egy eljárásban felszámítható órák száma minél magasabb legyen. Közvetlen összefüggést mutatnak ki a pertartam hossza és az ügyvédi költségek között.

Itt 1999-ben történt *eljárési reform és fogadták el a Civil Procedure Rules-t*. E reformot megelőzően az ügy irányítása a felek (és ezáltal ügyvédek) kezében volt. Egy 1997-es felmérés adatai szerint az az időtartam, ami a tárgyalás megtartásáig eltelt a County Court (a polgári jogvitákban általában első fokon eljáró bíróságok)

előtti keresetek esetében, átlagosan 86 hét (21,5 hónap) volt. A Queen's Bench Division előtt (amely kötelmi jogi jogvitákban eljáró fellebbviteli bíróság) az eljárás kezdeményezésétől a tárgyalásig eltelt idő átlagosan 178 hét (44,5 hónap) volt.

Angliában tehát lépni kellett, hiszen a hosszú eljárás akár a helyes ítélettől függetlenül is sérelmes lehetett a felekre. Ezért a reform iránya az volt, hogy a pervezetés urává inkább a bíróságot kell tenni, amelyik bonyolultabb ügyekben pl. megállapítja azokat az eljárási cselekményeket (bizonyítási cselekményeket), amelyeket a felek számára engedélyez és megállapítja ezekre a megfelelő határidőket. Ezt a *paradigmaváltást* mutatja a Civil Procedure Rules 1.1. fejezet új rendelkezése is, amelynek értelmében a *polgári eljárás alapvető célkitűzése*

1. a felek egyenlő esélyeinek biztosítása;
2. a költségek csökkentése;
3. az ügyek olyan lebonyolítása, amely megfelel a pertárgy értékének, az ügy jelentőségének, a jogkérdések összetettségének és az egyes felek pénzügyi lehetőségeinek;
4. annak biztosítása, hogy az ügyet gyorsan és tisztességesen bonyolítsák le, valamint, hogy
5. megvalósuljon a bíróság erőforrásainak az ügghöz mérten szükséges hozzárendelése, figyelembe véve a többi ügy erőforrás igényét is.

Megszívlelendő célok!!!

A reform hatására az Egyesült Királyságban csökkent a benyújtott keresetek száma, de csökkentek a fentebb említett pertartamok is. A County Court előtti időtartam 2000-re 86 hétről 74-re (18,5 hónap), 2004-re pedig 53 hétre (~1 év)! A Queen's Bench Division előtti eljárásban pedig 2004-re 178 hétről 97 hétre (24,2 hónap)!

Németország

Polgári ügyekben első fokon jár el az Amtsgericht, illetve az 5.000- Euro (kb. 1.350.000- Ft) perérték feletti ügyekben a Landgericht. Másodfokon az Amtsgericht előtt indult ügyekben a Landgericht, a Landgericht előtt indult ügyekben az Oberlandesgericht. Harmadfokon mindkét esetben a Bundesgerichtshof jár el, ha az előírt törvényi feltételek fennállnak.

2003-ban az Amtsgericht előtt befejeztek 1.489.432 ügyet, innen fellebbeztek 70.742 (4,75 %) ügyben a Landgerichthez. A pertartam az Amtsgericht előtt 4,4 hónap, a Landgericht előtt (fellebbezett ügyekben) 5,3 hónap volt.

A Landgericht mint elsőfokú bíróság előtt 2003-ban befejezett ügyek száma 418.735 volt, az átlagos pertartam 7,1 hónap volt. Az innen fellebbezett ügyek közül az Oberlandesgericht 61.079 (14,6 %) ügyet zárt le, az átlagos ügyintézési idő 8,4 hónap volt.

Nézzük a befejezések megoszlását!

Elsőfokú eljárások:

Amtsgericht:	0–6 hónap:	78 %	Landgericht:	0–6 hónap:	62 %
	6–12 hónap:	94 %		6–12 hónap:	84 %

Másodfokú eljárások:

Landgericht:	0–12 hónap:	43 %	Oberlandesgericht:	0–12 hónap:	24 %
	12–24 hónap:	86 %		12–24 hónap:	65 %

2003 elején az átvitt ügghátralék

az Amtsgerichteknél 612.700 volt (a befejezésekhez viszonyítva: 41,14 %),
a Landgerichteknél 277.098 volt (a befejezésekhez viszonyítva: 66,18 %).

A másodfokú eljárásokban

a Landgerichtek előtt 34.054 (a fellebbezett befejezések 48,13 %),
az Oberlandesgerichte előtt 40.000 (a fellebbezett befejezések 65,49 %).

A fenti számok és %-ok annak eredményét mutatják, hogy a legutóbbi német jogszabály-módosítások célja az volt, hogy *csökkenjen a fellebbezések száma és az azok elbírálására fordítandó idő*. Ennek érdekében szűkítették a másodfokú eljárás során felhozható új tények és bizonyítékok lehetőségét, *egyre inkább csak jogkérdésben döntő főrummá alakítva a másodfokú bíróságokat!*

Franciaország

Franciaországban a háromszintű bírósági rendszer az alábbi:

Első fokon jár el

- a Tribunal d'Instance,
- a Tribunal de Grande Instance 7.600 Euro (kb. 2.000.000 Ft) feletti perértékű ügyekben,
- a Tribunal de Commerce egyes kereskedelmi ügyekben.

Másodfokon jár el a Cour d'Appel.

Harmadfokon jár el a Cour de Cassation.

Elintézési idők:

Tribunal d'Instance:	2003: átlag 4,9 hónap
	2004: átlag 4,7 hónap
	Fellebbezés aránya: 4,6 %
Tribunal de Grande Instance:	2003: átlag 9,4 hónap
	2004: átlag 9,1 hónap
	Fellebbezés aránya: 13,6 %
Cour d'Appel másodfokon:	2003: átlag 16,1 hónap
	2004: átlag 15,3 hónap

A francia jogalkotás törekvése volt, hogy erősítse a bírói pervezetést. A bíró kötelezheti a feleket meghatározott tények bizonyítására, hivatalból vizsgálhat felek által fel nem vetett kérdéseket.

A változás másik iránya volt, hogy növelték a gyorsított eljárások számát, valamint egyes különleges ügycsoportokra külön ítélkező fórumokat állítottak fel.

Magyarország

Nagyon röviden említenék egy-két statisztikai adatot 2005-ből. A lényegét úgyis tudjuk valamennyien.

Elsőfok:

Helyi bíróságok

	Érkezett	Befejezett	Folyamatban maradt
Polgári	150.268	151.175	60.080
Gazdasági	13.502	13.771	7.505

Megyei bíróságok

	Érkezett	Befejezett	Folyamatban maradt
Polgári	11.134	9.828 (!)	8.522
Gazdasági	4.800	4.615 (!)	3.641
Közigazgatási	13.330	12.635 (!)	5.857

Tehát jól látható, hogy a peres érkezés a helyi bíróságoknál alatta marad a befejezéseknek, ami pozitívum. A megyék viszont nem tudnak megbirkózni az ügy érkezéssel. A befejezések aránya: 88,3 % – 96,1 % – 94,8 %

Másodfok:

Megyei bíróságok

	Érkezett	Befejezett	Folyamatban maradt
Polgári	18.174	18.151	5.203
Gazdasági	2.453	2.588	834

Ítéltáblák

	Érkezett	Befejezett	Folyamatban maradt
Polgári	2.443	2.263	609
Gazdasági	987	843	327
Közigazgatási	958	1.235	356

Mint látható, a fellebbezések körében csak a fellebbezett polgári és gazdasági ügyekben nő az ügyhátralék a tábláknál. A polgári 92,6 %, gazdasági 85,4 %.

Az eljárási időtartamok:

Helyi bíróságok

	0–6 hó	6–12 hó	1–2 év	2–3 év	3– év
Polgári	68,3 %	19,2 %	8,8 %	2,3 %	1,5 %
Gazdasági	57,1 %	23,3 %	12,7 %	3,8 %	3,2 %

Megyei elsőfok

	0–6 hó	6–12 hó	1–2 év	2–3 év	3– év
Polgári	58,0 %	20,9 %	15,5 %	3,1 %	2,5 %
Gazdasági	51,6 %	22,1 %	15,9 %	5,1 %	5,3 %
Közigazg.	69,3 %	21,4 %	7,8 %	1,1 %	0,4 %

Másodfok

Megyei bíróságok

	0–6 hó	6–12 hó	1–2 év	2–3 év	3– év
Polgári	83,2 %	14,7 %	2,0 %	0,1 %	0,06 %
Gazdasági	70,4 %	25,9 %	3,6 %	0,1 %	0,08 %

Ítéletátlak

	0–6 hó	6–12 hó	1–2 év	2–3 év	3– év
Polgári	92,7 %	6,6 %	0,6 %	0,04 %	0,0 %
Gazdasági	90,7 %	8,5 %	0,6 %	0,1 %	0,0 %
Közigazg.	61,8 %	36,6 %	1,6 %	0,0 %	0,0 %

Az adatokból megállapítható, hogy tovább növekedett a megyei elsőfokú bíróságok leterheltsége és bár növekedett 15 %-kal a tárgyaló bírák száma ebben az ügyszakban, az ügyhátralék mégis nőtt 2004-hez képest 14 %-kal! Ha az ügyérkezéseket nézzük – külön részletezés nélkül – megállapítható, hogy a vagyoni perek 40–50 %-át a fővárosi bíróságok tárgyalják és ebben a kategóriában és itt (a Fővárosi Bíróságon) a legnagyobb a hátralék, illetve az ügyintézési idő.

Az is igaz persze, hogy míg országosan egy bíró kezén kb. 120 ügy van, addig ez a fővárosi bíróságokon ennek mintegy 150 %-a!

III.1. A perhatékonyságról – általában

A polgári per célját, ebben benne foglaltan a bíróság feladatát is, az 1952. évi III. törvény, egészen az 1999-es VIII. Novelláig, akként határozta meg, hogy a cél az igazság kiderítése. A VIII. Novella szakított ezzel a felfogással és a per célját a Pp. 1. §-a akként határozza meg, hogy „Ennek a törvénynek az a célja, hogy a természetes személyek és más személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatban felmerült jogviták bírósági eljárásban való pártatlan eldöntését az e fejezetben meghatározott alapelvek érvényesítésével biztosítsa”. A fejezetben meghatározott – és

a percéllal összefüggésben – érvényesülésre hivatott alapelvek közül a legfontosabbak között van a tisztességes eljárás követelménye, mellyel összefüggésben is Gadó Gábor akként fogalmazott, hogy a perrendtartásnak az (anyagi, objektív) igazság kiderítése helyett „mégának az eljárásnak az igazságosságát kell garantálnia. Az *eljárás igazságosság (kiemelés Kengyeltől)* legfontosabb tartalmi jegyei a jogbiztonság elvének megfelelő szabályozás, a bíró független (pártatlan) eljárása, a felek önrendelkezési jogának a figyelembevétele, valamint az eljárás szereplői között az előnyöknek és a hátrányoknak a kölcsönösségen alapuló tisztességes (méltányos) elosztása”.⁵ Ebben a felfogásban tehát azt mondhatjuk, hogy amennyiben a perbe vitt jogvitában a bíróság pártatlanul járt el, betartotta az I. fejezetben írt eljárási alapelveket, a per betöltötte a rendeltetését, a percél megvalósult. De milyen alapelveket kellett betartania a bíróságnak? Szintén Kengyel alapján:

- a rendelkezési elv,
- a tárgyalási elv (vagy peranyag-szolgáltatási elv),
- a *perhatékonyosság elve*,
- a perbeli esélyegyenlőség elve,
- a jóhiszeműség elve,
- a szabad bizonyítás elve,
- a nyilvánosság elve,
- a szóbeliség elve,
- a közvetlenség elve,
- az anyanyelv használatának elve.

Kengyel in concreto nem határozza meg, hogy mit ért hatékony per alatt, de fejtegetéseiből az szűrhető le, hogy az *idő és költség* relációban értelmezi a hatékonyságot. Az időt a Pp. 2. §-ába foglalt 1950-es Római Nyilatkozat 6. cikke szerinti *ésszerű idő* fogalmával határozza meg, a költséget pedig az *optimális költségráfordításban* jelöli meg.

Az ésszerű idő fogalmát az EJEB már többször megadta, az optimális költség meghatározása azonban nehezen megfogható és meghatározható kategória.

Ugyanakkor azt kell mondjam, hogy ez a megközelítés lényegében a bíróság dominanciáját helyezi előtérbe, annak ellenére, hogy látszólag a felek érdekeit védi! Nem szerepel ugyanis a követelmények között, hogy az eljárás eredménye, amiért minden történt, szintén hatékony legyen. Ez pedig *a jó, megnyugtató, helyes ítélet*. Ha ezt a társadalmi tömegjelenséggé vált per szintjén nézzük, azt kell mondanunk, hogy az általában gyors, olcsó és helyes ítélettel lezárt perek nevezhetők hatékonyak. Ugyanakkor minden per mögött ott áll *az egyedi, az egyes ügyfél*. A felperes, illetve az alperes. Az ő szempontjukból *nem elégséges az „általában jó”!*

Országos adataim nincsenek, de azok is hasonlóak lehetnek a Csongrád megyei ítéletekhez.

Itt másodfokon a következő határozatok születtek, ami az elsőfokú ítélezés színvonalára enged következtetni:

⁵ GADÓ GÁBOR: Az eljárási igazságosság a polgári perben. *Magyar Jog*, 2000/1. 18–19. p.

	Helybenhagy	Részben megvált.	Egészben megvált.	Hat.k.h.	Egyéb hat.
2004	56,0 %	14,9 %	7,9 %	13,7 %	7,5 %
2005	57,9 %	15,5 %	8,6 %	10,9 %	7,1 %

(A vizsgált ügyek száma: 1316, illetve 1364 volt.)

III.2. A perhatékonyságról – konkrétan

Az 1990-es rendszerváltást követően, úgy nagyban-egészben a 90-es évek közepe táján elemi erővel nehezedett a jogalkotóra és a jogalkalmazókra a polgári perek elhúzódása.

De ez nem csak magyar probléma volt, megfigyelhető volt ez Európában és a világ egyéb részein is.

Lényegében arról beszéltek világszerte, hogy a perek elhúzódása a jogérvényesítés legfőbb akadályává vált.

Mint Wopera Zsuzsa írja: az idő vezérmotívuma a *gyorsítás* követelménye volt. Lényegében e követelmény szabta meg a Pp. VI. (1995. évi LX. törvény) és VII. (1997. évi LXXII. törvény) novelláinak módosító szabályait is. A VI. Novella miniszteri indoklásából idézi: „a perek gyorsításának indoka az volt, hogy a 90-es évek közepére a perek futamideje jelentősen meghosszabbodott, és ez már az igazságszolgáltatás működőképességét kérdőjelezte meg, ugyanis a jogszolgáltatás végtelen elhúzódása kétségbe vonja azt, hogy beszélhetünk-e egyáltalán a jog szolgáltatásáról”. Amennyiben tehát a jogszolgáltatást az állam és polgárai közötti kontraktusként fogjuk fel, arról beszélhetünk, hogy az állam (szervein, a bíróságokon keresztül) hibásan teljesített.

Szintén a *gyorsítás* szellemében alkották a Pp. VIII. Novelláját (1999. évi CX. törvény), melynek révén a Pp. 2. §-ának (1) bekezdésébe iktatták a feleknek „a perek ésszerű időn belül való befejezéséhez való jogát”. A jog megsértése esetére (talán nem is alaptalanul vitathatóan) az eljárási szabályok közé kerekítettek egy anyagi jogi szabályt [Pp. 2. § (3) bek.] is, a kártérítési szankciót.⁶

A VIII. Novella számos eljárási határidőt iktatott a *tételes jogi szabályok közé*, melyek java része addig, csak a bíróságokkal szembeni elvárás, mondhatnók akár azt is, hogy jámbor óhaj volt jogszabályi parancs és szankció híján.

Talán a törvényhozás elhúzódó jogharmonizációs reagálásáról is beszélhetnénk, hiszen Magyarország 1992. november 5-én ratifikálta az Emberi Jogok Európai Egyezményét, amelynek 6. cikk (1) bekezdése akként tartalmazza a gyorsaság (hatékonyság?, ésszerűség?) követelményét, hogy „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság *tisztességesen*,

⁶ KÖNYVES BÉLÁNÉ – BÖCSKEINÉ LEICHT ERIKA: Gondolatok egy Pp. módosítás margójára. *Magyar Jog*, 2001/9. 527–530. p.

nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában ...”.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága már többször is elmarasztalta Magyarországot e jog biztosításának elmulasztása miatt és megállapította a per ésszerű időn túli elhúzódsát (Magyar kontra Magyarország ügy – No. 32 396/96. 2001. január 11.; Erdős kontra Magyarország ügy – No. 38 937/97. 2002. április 9.)⁷

Jogalkotónkat nyilvánvalóan serkentette az Erdős ügyben hozott ítélet indoklása is, amelynek szinte szó szerinti mása a Pp. jelenlegi 2. §-ának (2) bekezdése. Az ítéleti indoklása szerint: „az eljárás hosszának ésszerű voltát az eset egyedi körülményeire figyelemmel kell megítélni. Nem létezik abszolút vagy objektív határ arra nézve, hogy egy eljárás meddig tarthat. A kérdés, hogy történt-e ésszerűtlen késedelem, nem válaszolható meg elvontan, csupán az eljárás teljes hosszára utalva. (...) Csak az államnak felróható késedelmek alapozzák meg az „ésszerű idő” követelmény megsértésének a megállapítását”. Ehhez képest, Pp. 2. § (2) bekezdés: „A per befejezésének ésszerű időtartama a jogvita tárgyát és természetét, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeit is figyelembe véve határozható meg. Nem hivatkozhat a per ésszerű időn belül történő befejezésének követelményére az a fél, aki magatartásával, illetve mulasztásával a per elhúzódsához maga is hozzájárult.”.

Csak megemlítem, hogy a szövegbeli „is” szócska némi zavarra adhat alapot, mert felmerülhet, hogy lehetséges-e akkor, ha mindkét fél (állam és peres fél) közreműködött a per elhúzódsában, a kármegosztás? Úgy tűnik, itt diszkrepancia van a Pp. 2. §-ának (3) bekezdése és az Európai Bíróság ítéletei között, hiszen utóbbi gyakorlatában van példa arra, hogy „kármegosztást” alkalmazott a Bíróság.

Mit értünk a mindkét helyen idézett kitételeken? Talán a következőket:

- az ügy ténybeli és jogi megítélésének bonyolultsága;
- a szükséges bizonyítási eljárás terjedelme, időigényessége, ami nem azonos a ténylegesen felvett bizonyítás terjedelmével és időigényességével;
- a felek pervitele;
- a jogvitában döntő bíróság (bíróóságok) eljárási magatartása.⁸

Wopera említi a jogvitát eldöntő bíróság személyi és tárgyi körülményeit is. Tekintettel azonban arra, hogy a Pp. 2. § (3) bekezdésében írt kártérítési alakzatban szinte nincs kimentési lehetősége a bíróságnak, úgy vélem, a kártérítési felelősség megállapításának szempontjából irreleváns a bíróságok személyi és tárgyi felkészültsége, illetve felszereltsége. Más kérdés, hogy a felelősséget megalapozó körülmény (az ügy befejezésének elhúzódsása) elhárítása, megelőzése szempontjából azonban valóban az egyik lehetséges és lényeges körülményt említi.

A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága igénybe vétele a perek elhúzódsája miatt:

⁷ Forrás: www.im.hu

⁸ TURBULY LILLA: Az ésszerű idő a polgári perekben. *Bírák Lapja*, 2003/1. 41–47. p.

- Magyarország: 1992–2006 között 51 esetben volt elmarasztalás;
- Ausztria: 1999–2005 között 91 esetben;
- Görögország: 1999–2005 között 205 esetben (ebből csak 2005-ben 100 esetben);
- Törökország: 1999–2005 között 763 esetben;
- Olaszország: 1999–2005 között 1170 esetben.

A magyar bíróságok előtt 2006 tavaszán összesen 1.250.000 ügy (polgári és büntető együtt) volt folyamatban. Ezekből összesen 1.264 ügy volt, amelyik 5 évnél régebben kezdődött.

Az ügyek gyors intézése egyébként Strasbourgban is gondot jelent, hiszen a bíróság előtt az elintézetlen ügyek száma több mint 80.000 és csak 2005-ben csaknem 40.000 panasz érkezett.⁹

A VI. és VIII. Novella – végre – szakított azzal a korábbi szemlélettel, hogy a „gondoskodó állam” bíróságának minden erőfeszítése ellenére, a trehány és nemtörődöm ügyfelek és képviselőik magatartására vezesse vissza a perek elhúzódásának (elhúzásának) minden gondját. Végre a per menetében, *határidőket tűzött a bíróságok számára is*, mely határidők az egész pert ütemezték. Betartásuk esetén ésszerűen ki lehetett (ki lehetne) számítani egy per várható időtartamát. E határidők a per menetének azokat a fordulópontjait igyekeznek megragadni, amelyek a pert előreleldíthetik, vagy éppen „elaltathatják”. Ilyenek:

1. *a keresetlevél megvizsgálása: 30 napon belül* az iktatástól számítva [Pp. 125. § (1) bek.] – igaz, hogy a Magyar Posta jelenlegi szolgáltatási színvonala mellett ez megjósolhatatlan. Legbiztosabb a személyes benyújtás, ami perse 2006-ban abszurdítás!
2. *az első tárgyalás kitűzése: az iktatástól számított 4 hónapon belüli időpontra*, ha hiánypótlásra volt szükség, *maximum 9 hónapon belülre* [Pp. 125. § (3) bek.];
3. *a tárgyalási jegyzőkönyv elkészítése és kézbesítése: 8 munkanapon belül* leírni és *további 15 napon belül* kézbesíteni, ha azt a törvény előírja [Pp. 118. § (1) bek.].

Megítélésem szerint, ha a fél jegyzőkönyv-másolatot kér, részére a jegyzőkönyvet akkor is meg kellene küldeni, ha a tárgyaláson jelen volt (nem csak a távolmaradt félnek, bár valóban a gyorsítást szolgálja, hogy ő a jegyzőkönyvből értesülhet az ellenfél olyan kérelmeiről, nyilatkozatairól, bizonyítási indítványairól, amelyekről addig még nem volt tudomása). Itt különösen kihasználható lenne az informatika, ha pl. az ügyvéd vagy a fél e-mail címet adna és nem postán kellene (írásban) megküldeni a jegyzőkönyvet. Nem is lenne költségszaporító. Már csak azért is figyelni kellene erre a területre és lehetőségre, mert ahogyan Harsági írja: „a gondolattarta-

⁹ Forrás: *de Jure*, 2006/2. 11. p.

lom elektronikus úton történő rögzítése, feldolgozása és továbbítása mára mindennapjaink szerves részévé vált”.¹⁰

4. *a folytatólagos tárgyalás kitűzése*: lényegében megszűnt az a lehetőség, hogy a bíróság a tárgyalás elhalasztása esetén „hivatalból tűzzön határidőt” és ezzel bizonytalan időre halassza a tárgyalás kitűzését: vagy *nyomban* kitűzi a határnapot, vagy későbbi tűzés esetén is *maximum 4 hónapon belüli időpontra* tűzheti [Pp. 142. § (2) bek.];

A tárgyalások elhalasztásának oka azonban még mindig *a bizonyítás* folytatásának szükségessége. 2005-ben a helyi bíróságok előtt kitűzött 355.655 ügyben 141.543 esetben kellett ilyen okból elhalasztani a tárgyalást (ez az ügyek 39,8 %-a). Feltűnő azonban az is, hogy a szakértő késedelme vagy meg nem jelenése miatt erre 4024 esetben (1,13 %) került sor, míg az idézés szabályszerűtlensége miatt 6.230 esetben (1,75 %), a tértivevény hiánya miatt 2057 esetben (0,58 %), míg a határozathirdetésre halasztások száma 5003 volt (1,4 %). A mindösszesen halasztással érintett ügyek száma 196.759 volt (az összes ügy 55,3 %-a). Ha ehhez viszonyítjuk az előző arányokat, azokat gyakorlatilag meg lehet duplázni.

Meglepő, hogy még a megyei bíróságok előtt kitűzött 19.893 fellebbezett ügy esetében is bizonyítás végett halasztottak el 1823 tárgyalást (9,16 %), illetve 211 esetben nem volt szabályszerű az idézés (1,0 %), illetve határozathirdetésre halasztottak 589 esetben (2,9 %), egyéb okból erre 639 esetben került sor (3,2 %).

Ugyanezek a számok a megyei bíróságok első fokon tárgyalat ügyeiben az alábbiak: 45.203 kitűzött peres ügyből 20.101 esetében került sor a bizonyítás miatti halasztásra (44,5 %), szakértő miatt 227 esetben (0,5 %), idézés szabályszerűtlensége miatt 608 esetben (1,3 %), tértivevény hiánya miatt 287 esetben (0,6 %), a határozathirdetésre halasztás 1086 volt (2,4 %). A halasztással érintett ügyek száma összesen 25.246 volt (az összes ügy 55,8 %-a).¹¹

Az arányok kísértetiesen hasonlítanak az első fokú ügyek esetében látottakhoz, ami azért meglepő, mert a másodfok nem kellene, hogy ténybíróság legyen.

Talán itt lehet megemlíteni, hogy lényeges előrelépést jelenthet *az új szakértői törvény* 2006. január 1-jei hatályba lépése. Pozitívumként könyvelhető el, hogy megtörtént a szakterületek tisztítása, ami azt jelenti, hogy 14 fő és 262 alterület szerint vannak a szakértők nyilvántartva, ami megkönnyítheti mind a bíróságok, mind az ügyvédek dolgát a kompetens szakértő kiválasztásában. Kérdéses azonban, hogy sikerül-e olyan szakértői díjrendeletet alkotni, amelynek nyomán megtérülnek a szakértők költségei és díjuk

¹⁰ HARSÁGI VIKTÓRIA: *Okirati bizonyítás a modern polgári perben*. Bp. HVG-ORAC Kiadó, 2005, 161. p.

¹¹ Lásd *A bírósági ügyforgalom adatai 2005*. Kiadja az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala, Budapest, 2006.

is megfelelő lesz. Jelenleg irreálisan alacsonyak. Az is igaz, hogy ez egyben költségvetési kérdés is, hiszen a fél költségmentessége esetén ez az összeg az államot, közelebről a bírósági fejezetet terheli. Lehetséges, hogy ezen változtatni kellene, hiszen ez a bírói kart ellenérdekeltté teszi a reális díjazás megállapításában.

5. *az igazolási kérelem határideje*: az objektív határidő 6 hónapról 3 hónapra rövidült [Pp. 107. § (2) bek.];
6. *a szakértői díj megállapítása*: munkájának befejeztét követően *maximum 30 nap alatt* meg kell hozni a díj megállapító végzést (melynek elmaradása sokszor akadályozta az érdemi befejezést, mert meg kellett várni a végzés jogerőre emelkedését) [Pp. 187. § (2) bek.];
Ugyanakkor, megítélésem szerint, akár el is szakíthatnánk a szakértői díj tekintetében kialakult vitát a per érdemétől (mint lényegesen fontosabb kérdés lezárásától!), akár csak a pénzbírság tekintetében.
7. *a beadványok megvizsgálása: 30 napon belül* [Pp. 95. § (1) bek.];
8. *a határozat írásba foglalása és kézbesítése: 15 napon belül + további 15 napon belül* kell kézbesíteni [Pp. 219. § (2) bek.]. Bár arra is volt példa, hogy a határozatlan bíró, a határozat kihirdetését elhalasztotta, majd a kitűzött határnapot is képes negligálni; mondjuk arra hivatkozással, hogy megbetegedett;
9. *a fellebbezés felterjesztése*: a határidők lejártát követő *8 napon belül* [Pp. 238. § (1) bek.];
10. *a fellebbezési tárgyalás kitűzése és megtartása*: *kitűzés 30 napon belül, a tárgyalás megtartása – ha az ügy körülményei ezt nem zárják ki – maximum 4 hónapon belül*. [Pp. 243. § (1)–(2) bek.];
Arra figyelemmel, hogy a másodfokú bíróság egyre inkább a jogkérdésben döntő bírói fórum jelleget veszi fel, nem nagyon tudunk elképzelni olyan, a per természetéből adódó körülményt, amely indokolhatná, hogy a 4 hónapos határidőt a másodfok ne tartsa be. Indokolt lenne ezt a jogszabályi puhítást eltörölni [Pp. 243. § (2) bek. első mondat];
11. *az iratok visszaküldése az első fokra és a jogerős másodfokú határozat kézbesítése*: *visszaküldés 30 napon belül + további 15 napon belül az első fok kézbesít* [Pp. 254. § (4) bek.]. Jó határidő, bár némelyest ellentmondani látszik a Pp. 219. § (2) bekezdésének, amely szerint a 15 napon belül írásba foglalt határozatot, további 15 napon belül kézbesíteni kell a feleknek. Ez a 30 nap pedig még nem feltétlenül hozza meg a kézbesítést.¹²

Minden munkavégzésnél könnyen belátható módon, nő a befektetett munka eredménye, ha azt szakszerűen teszik. Ennek reményében állította vissza a jogalkotó a Pp-ben – egyes eljárási szakok tekintetében – az ügyvédkényszert, az ítéletáblai és legfelsőbb bírósági eljárási szakokban. Azonban a hozzáértők által végzett munka

¹² PÓCZA RÓBERT: A polgári eljárást gyorsító szabályok érvényesülése a gyakorlatban. *Magyar Jog*, 2006/3. 153–161. p.

is csak akkor lesz eredményesebb (értsd: hatékonyabb), ha a munkát végző ebben kellő érdekeltséget talál. Amennyiben az ügyvédi munkadíj értékelhető összetevői továbbra is a jelenlegiek lesznek, nem feltétlenül kell az ügyvédnek a minőségi munkára törekedni. Talán megfontolandó lenne, hogy *a bíró a munkadíj megállapításánál vegye azt is figyelembe, hogy az ügyvéd mennyiben segítette tevékenységével a per mielőbbi befejezését, ha tetszik: a bíróság munkáját*. Persze, itt nem lehetne figyelmen kívül hagyni, hogy az ügyvédnek elsősorban ügyfele pernyerését kell előmozdítani, ezért bizonyos pertaktikai mozgástérrel rendelkeznie kell és szabad is legyen neki e lehetőségekkel élni. De nem visszaélni!

III.3. Az eljárás hatékonysága és a külföldi bizonyítás

A gazdaság globalizálódása, a nemzetközi kooperáció és kereskedelem hozza magával, hogy (különösen olyan nyitott gazdaságban, mint a magyar) egyre több polgári perben merülnek fel nemzetközi összefüggések. Sokszor nem is az ügy jogi bonyolultsága, hanem a bizonyítási nehézségek hátráltatják a per mielőbbi befejezését.

Nem szólva egyelőre a joghatósági kérdésekről, az egyik legsúlyosabb probléma a bizonyítási nehézség. Ezen a területen hozott (de a gyakorlatban még csak most kialakulóban lévő) szerintem forradalmi áttörést az *1206/2001/EK rendelet a határokon átnyúló bizonyítás-felvételről*. Ez a rendelet a polgári eljárásjogról szóló 1954-es és a polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyítás-felvételről szóló 1970-es hágai egyezmények helyébe lépett, összhangban az Európai Igazságügyi Térség kialakításáról szóló egyezményvel.

A közösségi szabályozás azt a problémát oldotta meg, hogy miként tud beszerezni valamely perbíróóság egy másik állam területén fekvő bizonyítékot. Hogyan érhető el minél egyszerűbben és olcsóbban a külföldön lévő bizonyítási eszköz?

A bizonyítás-felvételre a jelenlegi helyzetben négyféle mód kínálkozik:

1. a perbíróóság általi közvetlen megkeresés nyomán a megkeresett bíróság folytatja le a bizonyítást;
2. a perbíróóság közvetlenül folytatja le a bizonyítást külföldön;
3. a konzul folytatja le a bizonyítást közvetlenül;
4. a bizonyítási eszközt a fél tárja a perbíróóság elé (tanút előállítja, okiratot be(meg)szerzi.

Úgy vélem, a közvetlen külföldön történő bizonyítás még jó ideig nem lesz gyakorlatinak tekinthető, hiszen annak előkészítése és megvalósítása sok időt és költséget emésztene fel, így a legpraktikusabbnak továbbra is a megkeresés mutatkozik, de e tekintetben pozitívum, hogy kihagyhatók a megkereső és megkeresett állam központi szervei. Ezáltal *közvetlenül és szabadon érintkezhet a két állam bírósága!* Mint a Rendelet 4. cikke írja, a megkeresést a megkeresett bíróság államának hivatalos nyelvén kell továbbítani. Ez a hatékony elintézését segíti, de megköveteli a megkereső bíróságtól, hogy mind a megkeresést, mind a mellékletként csatolt ira-

tokat gondosan és precízen fordítsák le. A fordításnak persze költségei lehetnek. E költségekre is kihatóan nyilatkozott úgy a Csongrád Megyei Bíróság Polgári–Gazdasági–Közigazgatási Kollégiuma, hogy „a keresetlevél és mellékleteinek, valamint a fél egyéb beadványainak, az általa csatolt, vagy a kérelmére beszerzett iratok lefordításának a költsége perköltség, amelynek előlegezésére és viselésére a perköltség előlegezésének és viselésének általános szabályai az irányadók”.

Fontos szabály, hogy a megkeresés, valamint a kísérő okmányok tekintetében nem lehet egyéb formai követelményt előírni, illetve tilos a felülhitelesítés megkövetelése is.

Egy üzleti kapcsolatból eredő ügyben fontos lehet a külföldön található iratok (levelezés, számlák stb.) tartalmának megismerése is. Amennyiben a megkeresés arra irányul, hogy ezek tartalmát ismerje meg a perbíró, a megkeresésben pontosan meg kell jelölni azokat az okiratokat, amelyeket a megkeresett bíróságnak meg kell tekinteni és közölni kell azt is, hogy milyen szempontból kell a vizsgálatot elvégezni, milyen kérdésekre vonatkozóan vár választ a megkereső bíróság az okirati tartalomból. Tehát nem elégséges valamely általános körülírás, hogy pl. mit tartalmaz a levelezés az ilyen és ilyen műszerek szállításával kapcsolatban, hanem fel kell tüntetni, hogy részleteiben vizsgálják meg a megrendelés, teljesítés vitatott körülményeit stb.

Lényeges a perrel érintettek szempontjából, hogy a megkeresés teljesítése során a megkereső bíróság, a szakértő, illetve a felek, képviselőik az eljárási cselekmény foganatosításakor jelen lehetnek. Itt akár a bíróság, akár a szakértő megtekintheti az okiratot, a tanúkhöz további kérdések feltevését indítványozhatják.

Nagy lehetőség van abban is, hogy a Rendelet a megkeresések formájára nem ír elő különleges szabályt, sőt csak annyi megszorítást tartalmaz, hogy a kommunikációs eszköz igénybe vétele kapcsán ne sérüljön a dokumentum tartalmi integritása.¹³ Ezért – ha egyik állam joga sem tiltja – megfelelő lehet a fax-on vagy *e-mailben* való továbbítás is. Főleg az utóbbi formában látunk nagy lehetőséget, akár a belföldi irattovábbításban is. Erre serkenthetnek bennünket a mára már szinte minden ügyvéd által keservesen megtapasztalt gyenge kézbesítési szolgáltatások. Ehhez persze az elektronikus aláíráshoz szükséges feltételek megteremtéséről és elterjesztéséről is gondoskodni kell! Megfelelő informatikai eszköz-ellátottság mellett kiiktatható lenne a posta útján történő levelezés és az e-mail használatban, biztosan ellenőrizni lehetne a határidők megtartását is. Hiszen minden bírónak, ügyvédnek lenne e-mailje és nyomtatója! A papíron kívül ehhez egyéb dolog már nem is kell!

Ugyanakkor igaza van Harságinak abban, hogy az 1206-os Rendelet, amely 2004. január 1-jén lépett hatályba (kivéve Dániát), csak a jogharmonizáció első igen komoly lépése az Unióban. Lehetne továbblépni pl. a tagállamok egymás közti viszonyában az *általános okiratkiadási kötelezettség előírásával*.

¹³ HARSÁGI VIKTÓRIA: Az okiratokkal kapcsolatos bizonyításvétel az Európai Unióban. *Magyar Jog*, 2004/9. 555–561. p.

III.4. A Pp. 2005. évi módosítása: a 2005. évi CXXX. törvény (a Pp. X. Novellája)

A X. Novella (hatályba lépett 2006. január 1-jén) megalkotását – egyéb szükséges okok mellett – az Alkotmánybíróság 42/2004. (XI. 9.) AB határozata tette szükségessé, amely alkotmányellenessé nyilvánította és azonnali hatállyal megsemmisítette a Pp. 270. § (2) bekezdés a) és b) pontját, ba) és bb) alpontját, valamint a 273. § (5) bekezdés első mondatát.

A felülvizsgálatot (1993. január 1-jén) bevezető 1992. évi LXVIII. törvény (V. Novella) lényegében korlátlanul igénybe vehető rendkívüli perorvoslatként szabályozta. Mivel ezzel a Legfelsőbb Bíróság leterheltsége nem csökkent, az évek és Pp. módosítások során a megszorító rendelkezések által a felülvizsgálat valóban rendkívülivé vált. Abban az értelemben, hogy érdemi felülvizsgálatra valóban csak rendkívül kivételes esetekben kerülhetett sor. Különösen ez volt a helyzet 2002-től. A 2001. évi CV. törvény (IX. Novella) a felülvizsgálat előterjeszhetőségének korlátozását és a felülvizsgálati kérelem egyesbíró általi megvizsgálását és előzetes engedélyezését arra alapította, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R(95)5 számú ajánlásának VII. cikke és az abban foglaltak szerint született német (ZPO) megoldást ültette be a magyar Pp-be. Az Ajánlás ugyanis lehetőséget ad arra, hogy az egyfokú rendes jogorvoslat megléte mellett, a harmadfok igénybe vétele szűkített legyen és csak a jog továbbfejlesztése, az egységes jogalkalmazás megteremtése céljára legyen fenntartva. (Megjegyzem az Alkotmánybíróság éppen e célkitűzések és az egyéni jogorvoslat lehetőségének keveredése miatt állapította meg az alkotmányellenességet. Nincs tehát az AB ellentmondásban a Bizottsági Ajánlásban foglaltakkal.)

A X. Novella a kérelem előterjeszhetőségét ismét értékhatárhoz kötötte (1.000.000 Ft), teremtett azonban számtalan kivételt szociális célzattal.

Vannak, akik e kivételek esetén veszélyt látnak abban, hogy a felülvizsgálat kizárása esetleg arra fogja ösztönözni a másodfokú bíróságot, hogy helyben hagyó ítéletet hozzon, mert ezzel megtámadhatatlanná teszi majd a saját ítéletét. Én ilyen veszélyt nem látok.

Tekintettel azonban arra, hogy az ügyvédje által is szorgalmazott felülvizsgálati lehetőséggel lelkileg is felbuztatott, jogban járatlan fél számára egy quasi lélektani függő helyzet áll be, célszerű, ha a felülvizsgálati eljárás időtartamát minél rövidebbre szabjuk és azt ténylegesen meg is valósítjuk. Ezért csak helyeselni tudom, hogy a Pp. nem engedi meg a 60 napos határidő megnyújtását még oly módon sem, hogy a benyújtott felülvizsgálati kérelmet az ügyvéd hiánypótlás címén kiegészítse vagy megváltoztassa [Pp. 273. §. (5) bekezdés]. Nem lehet más jogcímre váltani. A szakmaiság megkövetelése indokolja (ami magyarázza az ügyvédkényszert is), hogy azokat a kérelmeket is elutasítja a Legfelsőbb Bíróság, amelyek nem tartalmazzák a megtámadott határozat megjelölését (sic! ügyvédtől!), a sérelmezett jogszabálysértést, illetve a kért megváltoztatás terjedelmét és a kérelem indokolását [Pp. 272. § (2) bekezdés].

Mindenképpen az eljárási hatékonyság növelését szolgálják azok a rendelkezések, amelyek szigorították a végrehajtás felfüggesztésének lehetőségét a felülvizsgálati eljárásban. Kemény szabály, hogy ilyen felfüggesztésre csak a fél kérelmére és csak kivételesen indokolt esetben kerülhet sor. A Pp. 273. § (3) bekezdése szerint különösen azt kell fontolóra vennie a Legfelsőbb Bíróságnak, hogy a végrehajtás nem hoz-e irreverzibilis végeredményt, illetve, hogy annak elmaradása nem okoz-e nagyobb hátrányt, mint amilyennel a kérelmezett felfüggesztés elmaradása járna.

Megítélésem szerint a tárgyaláson kívüli eljárás (mint főszabály) lényegileg nem befolyásolja a gyorsasági követelményt, mert a felek többsége úgysis kéri a tárgyalás megtartását, továbbá az általam szélesebb értelemben felfogott hatékonysági követelményt is inkább kielégíti a tárgyaláson hozott és szóban rögtön meg is indokolt határozat.

Mind az időszerűség, mind a szakszerűség szempontjából lényeges és fontos szabály, hogy hatályon kívül helyezés esetében a Legfelsőbb Bíróság köteles az ismételt eljárásra mind az első, mind a másodfokú bíróság számára kötelező utasításokat adni.¹⁴

A X. Novella módosította továbbá

1. a hatásköri szabályokat;

Módosultak a Pp. 23. § (1) bekezdés e)–f) pontjai, ami által egységesülni látszik a cégperek, illetve a társadalmi szervezetekkel kapcsolatos perek köre a megyei bíróságok hatáskörében.

A Pp. 23. § (1) bekezdés g) pontjának módosítása megszünteti azt az indokolatlan anomáliát, hogy a személyhez fűződő jogok megsértése miatt indított kártérítési igényeket (az 5 milliós értékhatár alatt) a városi bíróságoknak kellett tárgyalni, mivel az ilyen kereseteket a bírói gyakorlat egyértelműen vagyoni jogi pernek tekintette és a Pp. 23. § (1) bekezdés alá vonta. Ez a módosítás mind a perökonómiát, mind a hatékonyságot jól szolgálja. A kártérítésen kívül, az egyéb igények tekintetében ugyanis a bíróság minden további nélkül dönthet akár részítéletben is és ezzel a gyorsaság sem szenved csorbát. Kérdés persze, hogy az amúgy is leterhelt megyei bíróságok ügyeinek szaporítása praktikus volt-e?

2. a kötelező jogi képviselő szabályait;

Az ügyvédséget érinti és a szakmaiság erősítését javíthatja, hogy ügyvédjelölt (jogi szakvizsgával nem rendelkező jogi előadó) a Legfelsőbb Bíróságon kívül, az Ítéletábla előtt sem járhat el. (Természetesen iratbetekintésre és másolatkérésre továbbra sem vonatkozik ez a tilalom, hiszen a jelölt feladata segíteni a principális munkáját. Ettől nem lenne célszerű megfosztani sem a jelöltet, sem a munkaadóját.)

A Legfelsőbb Bíróság előtti eljárásbani kötelező jogi képviselő hiánya esetére tartalmaz új rendelkezéseket a Pp. 73/B. § (2) bekezdése, arra az esetre, ha a jogi

¹⁴ KASZAINÉ MEZEY KATALIN: A felülvizsgálati eljárás módosított szabályai a polgári perrendtartásban. *Ügyvédek Lapja*, 2006/4. 26–29. p.

képviselő nélkül eljáró fél költségmentességi kérelmet terjeszt elő (benne a pártfogó ügyvéd iránti igénnyel), de ebben az esetben is és e nélküli kérelem esetén is, ha a beadványát (fellebbezés, felülvizsgálati kérelem stb.) hivatalból el kell utasítani egyéb okból. Ilyen esetben célszerűtlen a pártfogó ügyvéd kirendelése, hiszen az ügyvéd amúgy is tehetetlen, és a bírói intézkedés csak az elutasító határozat meghozatalát késlelteti.

3. *a felfüggesztés és a permegszüntetés szabályait;*

A módosítás nyomán kiiktathatók lesznek a bírósági statisztikából is azok a „halott” ügyek, amelyekben a meghalt félnek (megszűnt jogi személynek) nem volt jogutóda [Pp. 157. § g) és h) pontjai].

4. *a peregyesítés szabályait;*

A Pp. 149. §-ának új (4) bekezdése szerint, a felek közös kérelmére kötelező lesz a perek egyesítésének elrendelése (ha az egyéb feltételek fennállnak).

5. *a fizetési meghagyás szabályait.*

III.5. *A bírák munka-feltételei és a perhatékonyság*

Guy Canivet a francia Semmítőszék (Cour de Cassation) elnöke nyilatkozta Budapesten 2006. február közepén, hogy az eljárások elhúzódása Franciaországban is probléma. Az Elnök úr *receptként* a következőket említette:

– *meg kell erősíteni a bíróságokat:*

Lehetőségek:

a) növelni a bíróságok számát;

b) újabb bírákat kell kinevezni a már működő bíróságokra

E lehetőségek azonban az államok anyagi teherbírása miatt (így Franciaországban is) végesek. Nem pumpálható az igazságszolgáltatás szervezetrendszerébe végtelenségig a pénz.

Igaz ez a tétel a kevésbé tehetős Magyarországon is. Itt sem lehet a bírói létszámot korlátlanul (talán még a szükséges mértékben sem) duzzasztani. Ezért az egyes bírák terheit enyhítendő, a perhatékonyság jelszavával a Pp. VIII. Novellája (1999. évi CX. törvény) a Pp. II. fejezete (Bíróságok) 12. §-át követő 12/A. §-t iktatott be, amely a bírósági titkár és a bírósági ügyintéző jogköréről szól. A bírósági titkár önálló hatáskört és aláírási jogot kapott a tárgyalás előkészítés szakaszában, míg a bírósági ügyintéző bírói felügyelet mellett végezheti tevékenységét. Lényegében a bírósági titkár bírói jogkörben jár el, mindaddig, amíg az ügyet a bíró tárgyalásra nem tűzi. Kivétel pusztán az ideiglenes intézkedés meghozatalának tiltása. Ha azt a tényt is figyelembe vesszük, hogy a magyar bírói kar jelentősen megfiatalodott, illetve, hogy a kötelező nyugdíj korhatárt felemelték 65-ről 70 évre, prognosztizálható a bírói állomány „bemerevedése”. Ez azt jelenti, hogy csak sok éves, akár évtizedes titkári működés után nyerhet valaki bírói kinevezést. Van ennek jó oldala is, hiszen a gyakorlatlan, fiatal bíró kiveszhet a bírói karból. Ugyanakkor komolyan felmerülhet, hogy eljárásjogunk de facto intézményesítette (vagy csak intézményessé teheti a gyakorlat) a tárgyalás „előkészítő bíró” és a „tárgyaló

bíró” intézményét. De hogyan értelmezzük akkor a közvetlenség elvének érvényesülését? Nem valószínű, hogy mindez megvalósulhat a Pp. módosítása nélkül.

Ennek hiányában azonban más megoldást kell választani:

– *racionalizálni kell az igazságszolgáltatási munkát:*

Lehetőségek:

- a) fel kell szerelni a bíróságokat a legkorszerűbb informatikai eszközökkel (a Semmitőszéken már semmit nem nyomtatnak papírra, az eljárás minden aktusa informatikai úton történik. Nem levelezgetnek a felekkel, ügyvédekkel, hanem mindent az interneten oldanak meg);
- b) megfelelő formanyomtatványokkal segíteni a felek és a bíróságok munkáját;
- c) más eljárási szabályokat kell alkalmazni az ún. kisebb súlyú (bagatell) ügyekre, mint a nagyobb perértékű, szakmailag is bonyolultabb ügyekre;
- d) az egyszerű megítélésű ügyekben ki kell zárni a jogorvoslati utat;
- e) programot indítottak, hogy az egyes bíróságok megítélése szerint az egyes pertípusokban átlagosan mennyi idő szükséges egy ügy elintézéséhez és erről nyilatkoztak a bíróságok. Most ezeket a határidőket próbálják betartatni.

A fenti intézkedésekkel a Semmitőszéken az ügyek átlagos elintézési idejét büntető ügyekben 4 hónapra, polgári ügyekben pedig 14 hónapra(?) sikerült csökkenteni. A polgári ügyekhez magyarázatul hozzáfűzte, hogy ezen ügyek azért ilyen hosszúak, mert a feleknek csaknem 1 év áll rendelkezésre, hogy anyagaikat benyújtsák.¹⁵

IV. A bírák és a felek hatalmi viszonya, a rendelkezési elv

A hatékonyság mint eredmény létrejöttének egyik sarkalatos pontja, hogy *milyen hatalmi viszony van a bíróság és a felek között.*

„Sem a korlátlan féluralom, sem a túlméretezett bírói hatalom” nem lehet egyedül üdvözítő. Kengyel Miklós és Farkas József szinte eszményítetten az 1895. évi osztrák polgári perrendtartást tartja, illetve tartotta a modern perjogok jogalkotási csúcának.

Jelenleg azonban kétségtelenül megfigyelhető *a kilencvenes évektől az eljárási modellek konvergenciája.* „A volt szocialista országokban megkezdődött a bíróságok polgári perbeli szerepének a csökkentése, a bíróság és a peres felek viszonyában a túlméretezett bírói hatalom leépítése. Ugyanakkor a liberális permodell fellegvárát jelentő common law jogrendszerben kibontakozott a „judicial case management” gondolata, amely a bírót ki akarja mozdítani a hagyományos passzivitásából. A fejlődés mindkét irányból a kiegyensúlyozott bírói hatalom, a felek és

¹⁵ Lásd *de Jure*, 2006/2. 16–17. p.

a bíróság modern együttműködése felé tart.”¹⁶ Azonban „a magyar „inga” túlságosan nagyot lendült, és a szociális permodellhez való visszatérés helyett a liberális tendenciák erősödtek fel” – írja Kengyel.

Kérdéses azonban, hogy a felek helyzetének erősítéséhez megfelelő eszköz-e a bírósági eljárás elhúzódása miatti kifogás jogintézményének perrendtartási beiktatása (2006. évi XIX. törvény). Elképzelhető, hogy egy-egy perben lehet használni, általában azonban túlzott elvárásokat nem kellene táplálnunk. Erre lehet következtetni abból is, hogy a már benyújtott kifogásokat a bíróságok rendre elutasították.¹⁷

Hatékony-e a magyar peres eljárás?

A perstatisztikákból megállapítható, hogy a magyar bíróságok sem dolgoznak lassabban, mint külföldi társaik. Akkor hát mi lehet a probléma? Állandóan jelenlévő az igazságszolgáltatással szembeni bírálat, hogy az lassú, nehézkes és költséges.

Az előzőekben próbáltuk bizonyítani, hogy ez a megállapítás bizonyos per kategóriáknál, bíróságoknál helytálló. Általában azonban egyet lehet érteni Haupt véleményével, hogy a törvényes lehetőségek teljes kihasználása, a kogens rendelkezések maradéktalan betartása biztosítja, hogy a bíróság a pert ésszerű időn belül befejezze.¹⁸

Mindaddig azonban, amíg nem történik meg a Polgári Perrendtartásunk teljes újrakodifikálása, itt-ott még mindig lehet az eljárási szabályok módosítgatásával valamelyest előre lépni.

Célszerű lenne tehát a budapesti székhelyű bíróságok esetében fontolóra venni, hogy a bírói létszámot növelni kellene vagy költségvetési fedezet hiányában módosítani kell a Pp. hatásköri szabályait (különösen a vagyoni jogi perek esetében).

Erősíteni lehetne a tárgyalás előkészítő munkát a bírósági titkárok révén (pl. tárgyaláson kívüli meghallgatás, okirat bemutatás, megkeresések foganatosítása). Ez lényegében a jelenlegi bírósági munka átstrukturálását jelenthetné. A jól előkészített tárgyaláson a bíró tisztázhatná a még vitás kérdéseket, de már egy létező bizonyítási anyag ismeretében.

A Pp. 141. § (6) bekezdésének alkalmazását talán célszerű lenne felpuhítani. Adott esetben, ha pl. a jogi képviselő mulasztása miatt pusztán egyetlen perdöntő okirat bemutatása maradt el első fokon – a jelenlegi gyakorlat szerint azt a másodfok nem veheti figyelembe – lehetőséget kaphatna a fél arra, hogy azt bemutathassa és a jogát ne veszítse el, de mindazt a költséget, amelyet ezt követően „termelt” a

¹⁶ KENGYEL MIKLÓS: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, 2003, 18. p.

¹⁷ Lásd Fővárosi Ítéltábla 9. Pkf. 25.896/2006/2. sz. ÍH 2006. 119.; Fővárosi Ítéltábla 1. Pkf. 26.116/2006/2. sz. ÍH 2006. 163.; Fővárosi Ítéltábla 15. Gpkf. 44.474/2006/3. sz. ÍH 2006. 164.; Fővárosi Ítéltábla 9. Pkf. 26.292/2006/2. sz. ÍH 2006. 165.

¹⁸ HAUPT EGON: A polgári per gyors befejezésének eszközei a hatályos eljárási törvény alapján. *Magyar Jog*, 2003/9. 552. p.

mulasztásával, a félre kellene terhelni, továbbá vele vagy képviselőjével szemben kötelező jelleggel *pénzbírságot* kellene kiszabni.

Át lehetne gondolni az *informatikai lehetőségek* használatának nagyobb mértékű kiaknázását a bíróság és a felek (ügyvédek) kapcsolattartásában. Ez idő és költség megtakarítással járhatna. Nyilvánvalóan legcélszerűbb lenne a fizetési meghagyásos eljárásoknál kezdeni, hiszen ezekben az ügyekben zömében nem vitatott követelésekről van szó. A nem fizetések mögött, sajnos a Magyarországon jól ismert „körbetartozás” esete áll.

A megyei (fővárosi) bíróságok ügyhátralékának ledolgozása miatt fontolóra kellene venni, hogy helyes-e vagyoni jogi perekben az *5 millió forintos hatásköri cezúra* megtartása, avagy más alapon kellene a perek között szelektálni. Valószínű, hogy – nem teljesen a már hatályon kívül helyezett Pp. V. részében volt egykori gazdasági peres szabályok szerint – különböztethetne a jogalkotó az egyes pertípusok és peralanyok között és eltérő szabályokat lehetne megállapítani a komoly jogi és gazdasági erővel és felkészültséggel rendelkező gazdasági társaságok milliárdos ügyeire és a valamikori sommás eljárások mintájára elbírálni „tömeg-perekre”.

Át kellene gondolni, a bíróságok *perkötség-gyakorlatában* miként lehetne érvényesíteni, hogy a pert előre vivő ügyvédi magatartás megfelelő értékelésre kerüljön.

IMRE SZABÓ

THE EFFECTIVENESS OF THE CIVIL LITIGATION

(Summary)

In this study the author examines the civil litigations whether they are really slow, as it is the general assumption, and whether the Hungarian rules on civil litigation could be connected with this alleged ‘slowness’. The study points out that the Hungarian statistics concerning the finished cases is not worse than in the other European states, moreover, we have better indices in some fields. In certain types of procedures and in litigations before certain courts, nevertheless, there are real delays that can establish the infringement of the right to finish the case within a reasonable time. It is obvious that in such cases one can not speak about effective procedures. The author in this field highlights the overload of the courts in the capital.

He emphasises the rules of the Code of Civil Procedure prescribing time limits for the courts, since these time limits make the formation and the development of the procedure schedulable and foreseeable for the parties as well.

In a separate chapter the author deals with the community rules on taking evidence abroad the application of which in litigations before the Hungarian courts will be probably more frequent in the future. He analyses the modifications of the Code of Civil Procedure passed in 2005 with special regard to the modification of the revision in law.

Urging the rationalisation of the administration of justice and the utilization of the technical possibilities of our days, he refers to a French example.

As regards the cooperation between the judge forming the course of the procedure and the parties, or in other words: the question of 'who is the master of the case', the author makes references to the convergence of the procedural models, which shows that the rational cooperation between the court and the parties needs to be established with procedural rules.

As a conclusion, the author points out the necessity of making a new Code of Civil Procedure, but not because the present rules would impede the effectiveness of the procedure. In reality, the ten novels of the procedural code passed up to the present and the other smaller modifications demand to eliminate the incoherence in this field, and to make a new procedural law evolving from a procedural philosophy, satisfying the requirements of our age and of the economy, based on the best utilization of the technical possibilities.